

**УСТАНОВА АДУКАЦЫІ «ПОЛАЦКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ»**

**МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ**

**па правядзенні  
АРХЕАЛАГІЧНА-ЭТНАГРАФІЧНАЙ ПРАКТЫКІ  
(этнаграфічная частка)**

**Для спецыяльнасці:  
1-21 03 01 «Гісторыя (па кірунках)»**

**СКЛАДАЛЬНІК:**

Аўсейчык Уладзімір Яўгенавіч,  
дацэнт кафедры гісторыі і турызма,  
кандыдат гістарычных навук, дацэнт.

2020 г.

## УВОДЗІНЫ

Археалагічна-этнаграфічная практыка правозіцца ў адпаведнасці з адукацыйным стандартам ОСВО1-210301-2013 і вучэбным планам (рабочым варыянтам) спецыяльнасці Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Археалагічна-этнаграфічная практыка з'яўляецца важнай часткай адукацыйнага працэса па падрыхтоўцы спецыялістаў-гісторыкаў.

Мэтай практыкі (этнаграфічнай часткі) з'яўляецца пашырэнне і практычнае замацаванне ведаў, атрыманых у выніку вывучэння дысцыпліны «Этналогія і этнаграфія Беларусі», авалодванне метадамі і навыкамі палявой этнаграфічнай даследчыцкай дзейнасці.

### **Задачы этнаграфічнай часткі практыкі:**

1. азнаёміць студэнтаў з метадам выбарачнага апытання і навучыць выкарыстоўваць яго на прыктыцы, што ўключае ў сябе кваліфікаваны выбар інфарманта, уменне праводзіць інтэрвію з ім у фармаце вуснай размовы, з дапамогай апытальніка (анкеты) (паводле тэмы канкрэтнай экспедыцыі альбо індывідуальнага задання);
2. замацаваць уменні правільна фіксаваць і зашыфроўваць інфармацыю, вылучаць першаснае і другаснае паводле навуковай значнасці;
3. навучыць збору альбо фота-, аўдыё- відэа- і графічнай фіксацыі матэрыяльных узораў традыцыйнай культуры Беларускага Падзвіння;
4. навучыць кваліфікавана афармляць палявую этнаграфічную дакументацыю (палявы дзённік, палявы сшытак).
5. азнаёміць з прынцыпамі і правіламі выкарыстання палявых фальклорна-этнаграфічных матэрыялаў у навукова-даследчыцкай дзейнасці

Археалагічна-этнаграфічная практыка праводзіцца для студэнтаў дзённай формы атрымання вышэйшай адукацыі – на 1 курсе у 2 семестры, працягласць практыкі – 3 тыдні. Рабочы тыдзень – 6-дзённы, працягласць рабочага дня – 6 гадзін.

## ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Праходжанне этнаграфічнай часткі практыкі прадугледжвае набыццё студэнтамі наступных навыкаў і ўменняў:

1. навыкі індывідуальнай і калектыўнай даследчыцкай працы па збіранні беларускага фальклору, этнаграфічнай і гістарычна-краязнаўчай інфармацыі;

2. уменне сістэмнай працы па апытанні інфармантаў з выкарыстаннем спецыялізаваных анкет, апытальнікаў і г.д;

3. уменне вылучаць з аб'ёму фіксуемай інфармацыі найбольш важную з навуковага пункту гледжання частку (найбольш архаічныя формы фальклору, паданняў, каштоўную гістарычную інфармацыю);

4. навыкі прафесійнай фіксацыі фальклорнага (вуснага) матэрыялу, уменне класіфікаваць яго адпаведна формаў, жанраў; перадаваць аўтэнтычныя моўныя (дыялектныя) асаблівасці вербальнай інфармацыі, уменне правільна афармляць палявую дакументацыю;

5. уменне аналітычнай (навукова-даследчыцкай) працы з сабраным матэрыялам, з прыцягненнем апошняга для непасрэднага выкарыстання ў курсавых, дыпломных працах і артыкулах;

6. навыкі збору калекцый узораў матэрыяльнай культуры і пры немагчымасці збору – фота- і відэафіксацыі іх, што ў далейшым прадугледжвае шырокі удзел у фарміраванні музейных экспазіцый універсітэта;

7. уменне спалучаць палявую этнаграфічную дзейнасць з лакальнымі культурна-антрапалагічнымі, гістарычна-сацыяльнымі, гістарычна-дэмаграфічнымі, краязнаўчымі, тапаграфічнымі даследаваннямі.

**Падрыхтоўка справаздачнай дакументацыі.** Асноўнай формай справаздачнай дакументацыі студэнтаў па выніках летняй археалагічна-этнаграфічнай практыкі з'яўляюцца:

1. пісьмовая справаздача студэнта;
2. палявы дзённік.

Узоры афармлення справаздачнай дакументацыі ўтрымліваецца ў Дадатку.

**Залік па практыцы.** Дыферэнцыраваны залік па практыцы прымаецца кіраўніком практыкі. Студэнту выстаўляецца адна агульная адзнака з улікам яго працы ў час праходжання практыкі. Пры належным афармленні справаздачы і палявога дзённіка студэнт атрымлівае залік. У выпадку прадстаўлення няпоўнай або незадавальняючай справаздачнай дакументацыі яна вяртаецца на дапрацоўку.

## Правілы афармлення справаздачы па практыцы

Справаздача складаецца з 2 частак:

1. этнаграфічны дзённік
2. сабраныя (і расшыфраваныя) палявыя этнаграфічныя матэрыялы

*Палявы этнаграфічны дзённік* утрымлівае асноўную інфармацыю па праходжанню студэнтам этнаграфічнай практыкі. Кожны студэнт афармляе асобны дзённік. Кожны дзень працы ў час этнаграфічнай практыкі павінен знайсці адлюстраванне ў дзённіку. Выходныя дні таксама прапісваюцца, але пазначаюцца як “выходны” (напрыклад: “22.07.2020 – выходны”). Запісы ў дзённіку павінны ўтрымліваць асноўную інфармацыю па зробленай за дзень працы. У той жа час запісы павінны быць лаканічнымі. Прыклады запісаў прыведзены ў Дадатку.

Пры афармленні дзённіка патрабуецца дакладная пашпартызацыя кожнага зафіксавана аб’екта ці падзеі (абрад, фэст) і кожнага рэспандэнта. З інфармацыі дзённіка павінна быць зразумела, дзе, калі, ад каго запісана інфармацыя (прозвішча, імя, імя па бацьку інфарманта, яго год нараджэння, нацыянальнасць, канфесійная прыналежнасць, адукацыя, прафесія, адкуль родам, з якога часу пражывае ў гэтай мясцовасці). Таксама важна даваць характарыстыку абставін запісаў: дзе, калі, хто прысутнічаў, як рэагавалі (смяяліся і г.д.), рэплікі ў час выканання і г. д. Для апісання матэрыяльных аб’ектаў таксама патрэбна дакладная пашпартызацыя (назва аб’екта, дзе знаходзіцца, у якім стане).

Другую частку справаздачы складаюць *сабраныя (і расшыфраваныя) палявыя фальклорна-этнаграфічныя матэрыялы*. Усе матэрыялы будуць дзяліцца на 2 групы: запісаныя аповяды, фальклорны матэрыял і інш. ад рэспандэнтаў; зафіксаваныя (з дапамогай фота, відэа) аб’екты матэрыяльнай культуры. Фіксацыя і афармленне кожнай з груп гэтых матэрыялаў будзе мець свае правілы.

Усе размовы з рэспандэнтамі павінны запісвацца. Па выніках практыкі студэнт разам са справаздачай здае і запісаныя матэрыялы. Апытанне лепш весці па загадзя падрыхтаваных апытальніках і анкетах. У час апытанняў не злоўжывайце часам і фізічнымі магчымасцямі выканаўцаў. Не перабівайце і не спыняйце рэспандэнта, калі вам падаецца, што яго інфармацыя не мае карысці. Лепш даць магчымасць закончыць аповед. Абавязкова на аўдыёзапісе павінны прагучаць “пашпартныя” даныя рэспандэнта (прозвішча, імя, імя па бацьку інфарманта, яго год нараджэння, нацыянальнасць, канфесійная прыналежнасць, адукацыя, прафесія, адкуль родам, з якога часу пражывае ў гэтай мясцовасці), а таксама дата запісу і

поўнае імя таго, хто яго зрабіў (прагаворваюцца ў канцы запіса або пачатку). Спыняць запіс трэба толькі пасля таго, як закончылі размову.

Пры ўмове групавой працы з рэспандэнтам, экспедыцыянеры не павінны перамяжаць пытанні з розных тэматычных блокаў, але агучваць тэматычныя пытанні паслядоўна; гэтаксама не дазваляецца перабіваць адзін аднаго ў часе апытання.

У часе размовы з рэспандэнтам, калі ідзе аўдыё (відэа) запіс, неабходна тэзісна занатоўваць у нататнік асноўныя тэмы і сюжэты, якія прагучалі, а таксама асабістыя заўвагі ці ўражанні (“інфармант смяецца”, “куковачка” – перапытаць) з пазначэннем палявога пашпарту інфарманта (напрыклад, “15.07.2020. Мятліцкі Іван Пятровіч, 1934 г.н., беларус, правасл., адук. 4 кл., калгаснік, нар. і жыве ў в. Баяры Полацк. р-на. 1. Апавяд. пра чараўнікоў. 2. Нар. медыцына, знахарства. 3. Успаміны пра вайну... Запісаў П.С. Кавалеў). Падобныя запісы дапамогуць пры афармленні палявога дзённіка, а таксама ў працэсе расшыфроўкі запісаў.

Мова апытання мусіць адпавядаць мове рэспандэнта. У выпадку, калі вы звяртаецеся да беларускамоўнага пажылога чалавека па-руску, ён можа пачаць арыентавацца на ўзор, зададзены “вучонымі”, “гарадскімі” людзьмі і скажаць сваё натуральнае вымаўленне, што, адпаведна, скажае і апавяданне ў цэлым. Калі рэспандэнт рускамоўны – звяртайцеся да яго адпаведным чынам.

*Патрабаванні да расшыфроўкі запісаў:*

- расшыфроўку запісаў трэба весці па правілах беларускага правапісу, альбо рускага, калі рэспандэнт быў выключна рускамоўным;
- захоўвайце ўсе асаблівасці мясцовай гаворкі, не замяняйце дыялектныя словы на літаратурныя;
- калі ў апавяданні інфарманта прагучалі незнаёмыя словы ці выразы, папрасіце іх патлумачыць на прыканцы размовы, каб потым прывесці гэтыя тлумачэнні ў расшыфроўцы запісу;
- пастаўце націскі ў тых словах, якія чуецца ўпершыню, а таксама ў назвах, рэдкіх імёнах ці мянушках;
- дакладнасць – галоўнае патрабаванне да запісу; лепш зрабіце пропуск (калі слова не зразумела; у такім выпадку прастаўце “НРБ” – г.зн. “не разборліва”), але не рэдагуйце тэкст, не дапісвайце таго, чаго не было ў размове з рэспандэнтам. Помніце, што адрэдагаваны, зменены адпаведна літаратурным нормам запіс не мае ніякага навуковага значэння, бо не з’яўляецца арыгінальным

Прыклады афармлення расшыфраваных матэрыялаў прыведзены ў Дадатку.

Аб’екты матэрыяльнай культуры фіксуюцца з дапамогай фота і відэаапаратуры альбо графічна. Пажадана, каб кожны асобны аб’ект

фіксаваўся з дапамогай усіх форм. Фота- і відэаматэрыялы прадстаўляюцца разам са справаздачай. У ходзе этнаграфічнай практыкі фіксацыі падлягаюць самыя розныя аб'екты. Для нашага часу актуальнымі з'яўляюцца наступныя:

1. традыцыйнае народнае дойлідства

а) хата і сядзіба (знешні выгляд дома; асноўныя яго элементы – франтоны, дзверы, вокны і г.д.; гаспадарчыя пабудовы і малыя архітэктурныя формы ў структуры сядзібы (лазня, хлеў, гумно, студня, плот і г.д.); унутраны інтэр'ер хаты і яе начинне (мэбля (куфар, лава), печ, “покуць”)

б) сакральнае народнае дойлідства (драўляныя храмы, капліцы, прыдарожныя крыжы і г.д.);

2. традыцыйныя прылады працы вясковага насельніцтва (прыярытэт аддаваць самаробным); гэта могуць быць земляробчыя прылады (плуг, саха, барана, каса і інш.), хатнія прылады (маслабойка, вілкі для печы, качарга і інш.);

3. тэкстыльныя вырабы (ручнікі, посцілкі, зробленыя сваімі рукамі)

4. ганчарныя вырабы;

5. могілкі (асобныя пахаванні, агароджа могілак, асобныя элементы (галоўны крыж, капліца і інш.);

6. сакральныя і легендарныя элементы ландшафту (напрыклад, “валатоўкі”, “Шведская гара”, “Чортаў камень”, “Траецкая крыніца” і інш.).

Усе зафіксаваныя матэрыялы павінны мець дакладную пашпартызацыю, якая ўключае назву аб'екта (з магчымай дыялектнай назвай), месца яе фіксацыі (назва населенага пункту, раён), дату фіксацыі, аўтара, які зрабіў фіксацыю. У выпадку з аб'ектамі сакральнай і легендарнай геаграфіі неабходна адзначыць з дапамогай мабільнага тэлефона іх геалакацыю (каардынаты). Прыклад афармлення зафіксаваных фотаматэрыялаў змешчаны ў Дадатку.

**Прыклад афармлення пісьмовай справаздачы  
(этнаграфічная частка практыкі)**

**Тытульны ліст**

**МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ  
УСТАНОВА АДУКАЦЫІ «ПОЛАЦКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ»**

**Гуманітарны факультэт  
Кафедра гісторыі і турызма**

**ПІСЬМОВАЯ СПРАВАЗДАЧА**

**па выніках  
археалагічна-этнаграфічнай практыкі  
(этнаграфічная частка)**

**студэнта групы \_\_\_\_\_  
\_\_\_\_\_ (прозвішча, ініцыялы)**

\_\_\_\_\_ Кіраўнік практыкі  
(прозвішча, ініцыялы)

**Наваполацк 2019**

**ЭТНАГРАФІЧНЫ ДЗЁННІК  
экспедыцыі ПДУ  
ў Глыбоцкі і Ушацкі раёны  
(5–22 ліпеня 2020 г.)**

Матэрыялы Мікевіча К.М.  
Студэнта гр.19 Гіс

Зафіксаваныя ў вв. Шо, Хралы Глыбоцкага раёна,  
в. Кублічы Ушацкага раёна Віцебскай вобласці



**22.06.2020.** – пачатак практыкі. Натурныя даследаванні аб’ектаў народнай архітэктуры ў в. Соржыца Бешанковіцкага раёна (фотафіксацыя, замалёўкі).

**23.06.2020.** – апытанне Антановіч Лідзіі Васільеўны, 1921 г.нар. у в. Шо Глыбоцкага раёна (зафіксаваны матэрыялы па тэмах: Валікая Айчынная вайна, жыццё ў перыяд акупацыі, жыццё пасля вайны, усталяванне калгасаў, народная медыцына, каляндарная абраднасць, вясельная і пахавальная абраднасць, легенды і паданні); Івановай Ксеніі Мацвееўны....

**24.06.2020.** – апрацоўка фотаздымкаў (пашпартызацыя). Расшыфроўка этнаграфічных матэрыялаў.

**Тытульны ліст з афармленнем  
расшыфраваных палявых матэрыялаў**

**МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ  
УСТАНОВА АДУКАЦЫІ «ПОЛАЦКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ»**

**ФАЛЬКЛОРНЫ АРХІЎ**

**ПДУ**

кафедра гісторыі і  
турызма

фонд № \_\_\_\_\_

вопіс № \_\_\_\_\_

справа № \_\_\_\_\_

сшытак № \_\_\_\_\_

аркушаў \_\_\_\_\_

**МАТЭРЫЯЛЫ**  
**фальклорна-этнаграфічнай экспедыцыі ПДУ**  
**ў Глыбоцкі і Пастаўскі раёны**  
**(4-18 ліпеня 2020 г.)**

Запісы Філіпенкі У.С.

Зроблены ў вв. Лапішкі, Гулідава, Рудакова,  
Хоцькі, Канстанцінава Глыбоцкага раёна,  
в. Верацеі Пастаўскага раёна Віцебскай вобласці

**Наваполацк 2020**

## Прыклад афармлення расшыфраваных палявых матэрыялаў

Усё, што пазначана сінім колерам не друкуецца

[Файл: Івесь\_2010 (1)]– імя расшыфраванага файла

**в. Шо Глыбоцкага раёна– населены пункт, дзе зроблены запіс**

**[Могілка]–асобная тэма запісу**

ІНФ.: – Той жа вайны, там усе закапвалі, там Сярежанка, Санечка па... косці дастаюць і гэта наверх, тады ўжо косці атвялі ....

ЗБ. (А): – *А як раней было? Ну.*

ІНФ.: – ... сталі хараніцца, ...не малай Божай далей ...

ЗБ. (А): – *А як там даўна вот старая, старая часць? А як даўно там харанілі?*

ІНФ.: – Ніхто не помніць з нашых. Яно даўнае-прыдаўнае яно кладбішча.

ЗБ. (А): – *А вот там нейкія камяні, вот там так абкладзена камянямі?*

ІНФ.: – Ну, вот камяні гэтыя ляжаць і ляжаць, мохам пазарастала ўсё? Ніхто з нашых тут гэтых і з старажылаў не помніць, калі яно абкладалася.

ЗБ. (Ф): – *Не абкладаюць магілы камянямі?*

ІНФ.: – Цяпер не ўжо. Цяпер.

ЗБ. (А): – *А вот быў быў жа такі абычай, што дзёрнам абкладывалі магілы? Ці было такое?*

ІНФ.: – Ну было ж з вайны гэта рабілі.

ЗБ. (А): – *Дык, а калі гэта абкладаюць дзерванком, можа ў апрэдзелёнае врэмя, ці?*

ІНФ.: – Не. Як пахароняць, тады пакуль не зарастёт усе. Вот стануць адміраць родствэннікі так усе яны.

**[Валатоўкі]**

ЗБ. (А): – *А вот вы не чулі каля вёскі тут такія валатоўкі?*

ІНФ.: – Валатоўкі гэта вот сюды?

ЗБ. (А): – *А, а што?*

ІНФ.: – Як кар'ер.

ЗБ. (А): – *Да.*

ІНФ.: – Там валатоўкі есць.

ЗБ. (А): – *А што гэта за валатоўкі такія?*

ІНФ.: – Ну вот, вам гэта Забеліха раскажыць. Нейкі памешчык жыў у Дубровах.

ЗБ. (Ф): – *А Дубровы – гэта што?*

ІНФ.: – А, там ну такія хутары былі.

ЗБ. (Ф): – *Гэта за Польшчай?*

ІНФ.: – За Польшчай гэта было. Там нейкі памешчык, ці ён з Вільна, я не знаю адкуль ён жыўе ... Вот к нямю прыезджалі, і вот тады там ка раскопкі робілі. Там не магілы, а так, як гэта капешка зямлі панакапана. Ну і яны раскапвалі, даставалі астанкі.

ЗБ. (Ф): – *А старыя людзі нічога не казалі, што гэта за валатоўкі?*

...

**Пашпарт рэспандэнта:**

Запісана 9 ліпеня 2010 года Аўсейчыкам У.Я., Філепенкам У.С., Круткіным А. ад Надзеі Мікалаеўны Рыбчынскай (у дзявоцтве - Харашкевіч), 1927 года нараджэння ў вёсцы Кублічы Ушацкага раёна (нарадзілася ў в. Бараўляны таго ж раёна), праваслаўнай, пачатковая адукацыя, калгасніца.

**Пашпарт збіральнікаў:**

**Тлумачэнне:**

ЗБ. (А): – *Аўсейчык У.Я.,*

ЗБ. (Ф): – *Філепенка У.С.,*

ЗБ. (К): – *Круткін А.*

ІНФ.: – *Надзея Мікалаеўна Рыбчынская*



Драўляны крыж на могілках каля в. Навінцы Міёрскага раёна Віцебскай вобласці.

Каардынаты 55°48'80.81''С 28°77'56.12'' В

Фота зроблена 17.07.2019 г. студэнтам групы 18 Гіс Апанасёнкам А.